

Praktijkvoorbeeld

Een rollenspel voor studenten over meer inclusief onderwijs.
Een ontwerp van een student van de Hogeschool van Amsterdam.

Karen Slot, Hogeschool van Amsterdam, Bjorn Tolboom, Hogeschool van Amsterdam, Marcelle Hobma, VU Lerarenacademie

In dit praktijkvoorbeeld wordt beschreven hoe een student biologie van de tweedegraads lerarenopleiding van de Hogeschool van Amsterdam een methodiek ontwikkelt om structureel meer aandacht te kunnen besteden aan leerlingen met een specifieke ondersteuningsvraag. Tijdens zijn afstudeeronderzoek ontwerpt hij een rollenspel voor medestudenten en voert hij een pilot uit bij opleidingsschool ROSA. Dit leidt er in eerste instantie toe dat studenten zich verder kunnen verdiepen in leerlingen met een specifieke ondersteuningsvraag. Daarnaast leidt het ertoe dat de opleidingsschool gaat verkennen hoe studenten in de toekomst een meer actieve rol kunnen spelen bij het organiseren en verzorgen van themabijeenkomsten, een rol die zij al dan niet samen met lerarenopleiders kunnen expliciteren en vormgeven. De opleidingsschool en de student beogen dat het spel verder ontwikkeld wordt en landelijk een bijdrage kan leveren aan programma's werkplekieren van opleidingsscholen en aan de voorbereiding van studenten op de realisatie van meer inclusief onderwijs.

Inleiding

Zelf een rol spelen in de kennisverwerving van tweedegraads studenten over specifieke ondersteuningsvragen en een verdiepingsslag maken van het curriculum rond passend en meer inclusief onderwijs van de Hogeschool van Amsterdam (HvA), dat is de ambitie van een student biologie met zijn afstudeeronderzoek. Tijdens zijn studie aan de tweedegraads lerarenopleiding ontstaat bij hem de vraag hoe hij een bijdrage zou kunnen leveren aan de realisatie van meer inclusief onderwijs. Hierover gaat hij in gesprek met medestudenten, met collega's op de schoollocatie van opleidingsschool ROSA waar hij werkplekieren uitvoert en met zijn opleiders op de hogeschool. De themabijeenkomsten die gegeven worden op de locatie van opleidingsschool ROSA, leken voor hem de aangewezen plek, omdat daar theorie en praktijk samen komen. Tijdens de themabijeenkomsten, een leeractiviteit van het werkplekieren, wordt door de studenten het aanbod van HvA-colleges verder verdiept. Na een overleg in de HvA-afstudeerkring over de bijdrage die geleverd

Een rollenspel voor studenten over meer inclusief onderwijs.
Een ontwerp van een student van de Hogeschool van Amsterdam.

zou kunnen worden aan de realisatie van meer inclusief onderwijs, besluit de student in 2021 een rollenspel te ontwikkelen en uit te voeren. Dit traject wordt ook zijn afstudeeronderzoek. Op deze wijze neemt hij binnen de ROSA-themabijeenkomsten een initiatief in de regie op zijn eigen ontwikkeling. Ook legt hij een focus op het wederkerig leren voor studenten en opleiders.

Themabijeenkomsten voor meer inclusief onderwijs

Opleidingsschool ROSA biedt haar studenten ieder jaar de gelegenheid minimaal zes themabijeenkomsten bij te wonen op één van de 16 verschillende schoollocaties. Deze themabijeenkomsten zijn ontwikkeld door verschillende lerarenopleiders, zoals benoemd in het ADEF Rollenportfolio: instituutsoopleiders en schoolopleiders (ADEF, 2019). Deze opleiders spelen een rol binnen ROSA. De thema's van de bijeenkomsten zijn zorgvuldig gekozen en worden jaarlijks aangepast. Studenten die op verschillende ROSA-scholen werkplekieren uitvoeren, krijgen dan ook een rijk aanbod aan onderwerpen tijdens deze bijeenkomsten. Praktijkervaringen worden direct verbonden met de theorie over leren, doceren, en het docentschap.

De themabijeenkomsten zijn gebaseerd op Action Learning, waarbij studenten praktische kennis opdoen aan de hand van ervaringen op de werkvloer. Tijdens de themabijeenkomsten wordt deze kennis bewerkt waarbij de eerste stap is om over de ervaringen en opgedane kennis na te denken en te praten. Er wordt gebruik gemaakt van het VESIt-model. VESIt staat voor: Voorstructureren, Ervaringen uitwisselen, Structuur aanbrengen in de ervaringen, Inzoomen, theorie toevoegen. Het model is bedoeld om verbinding tot stand te brengen en wordt bij ROSA gebruikt om met groepen studenten te reflecteren op praktijkervaringen (Korthagen et al., 2002, Crasborn & Hennissen, 2019).

Tot begin 2022 werden de themabijeenkomsten bij ROSA verzorgd door lerarenopleiders. Naast de lerarenopleider en afhankelijk van het thema sloot soms een expert bij de themabijeenkomst aan. Dit gebeurde met name bij het thema leerlingenzorg, waarbij een zorgcoördinator de verantwoordelijkheid nam voor een deel van de bijeenkomst.

Op de lerarenopleiding heeft de student kennis gemaakt met het belang van meer inclusief onderwijs: onderwijs bedoeld voor alle leerlingen, ook voor hen met verschillende specifieke ondersteuningsvragen. Hij raakte bekend met het Salamanca Statement uit 1994, dat landen oproept inclusief onderwijs uit te voeren (United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization/Ministry of Education and Science Spain, 1994).

Een rollenspel voor studenten over meer inclusief onderwijs.
Een ontwerp van een student van de Hogeschool van Amsterdam.

Een fundamenteel uitgangspunt van inclusief onderwijs is dat alle leerlingen zoveel mogelijk samen leren, ook leerlingen met een specifieke ondersteuningsvraag. Het vormgeven en uitvoeren van meer inclusief onderwijs heeft geleid tot uitdagingen bij veel scholen en tot vragen van onderzoekers. Tijdens colleges op het instituut en op de schoollocatie tijdens uitvoeren van het werkplekleren, ervaart de student dat er beperkt aandacht uitgaat naar meer inclusief en passend onderwijs. Hij raakt vooral geïnteresseerd in het handelingsrepertoire van leraren: hoe zij met leerlingen met specifieke ondersteuningsvragen omgaan en hoe onderwijsaanbod wordt gecreëerd dat aansluit bij deze leerlingen. De student gaat tijdens het werkplekleren proactief op zoek naar aansluiting tussen theorie en de praktijk van meer inclusief onderwijs. Landelijk onderzoek wijst uit dat niet iedere leraar zich voldoende voorbereid voelt op het werken met leerlingen met een specifieke ondersteuningsvraag in het reguliere voorgezet onderwijs (AOb, 2019; Ledoux & Waslander, 2020). De student herkende de handelingsverlegenheid op dit gebied tijdens het werkplekleren, bijvoorbeeld in gesprekken met leraren op de schoollocatie.

In het derde studiejaar volgde de student de HvA-module 'Omgaan met verschillen en differentiëren'. De module is een concrete oefening met een voorbereiding op het 'Handelingsgericht Werken' (Pameijer et al., 2012). In de module staat differentiatie in klassen met leerlingen met een specifieke ondersteuningsvraag centraal. Studenten voeren onder andere een uitgebreide praktijkopdracht uit tijdens hun werkplekleren op een schoollocatie.

Geïnspireerd door Handelingsgericht Werken en enthousiast over de begeleiding van leerlingen met specifieke ondersteuningsvragen besloot de student, dat hij als toekomstig leraar een verschil wil gaan maken. Hij sloot zich aan bij de afstudeerkring gekoppeld aan het onderzoek van Karen Slot 'Studenten voorbereiden op de realisatie van meer inclusief onderwijs. Een onderzoek in Nederlandse tweedegraads lerarenopleidingen.' Dit onderzoek wordt uitgevoerd in Nederland, in samenwerking met de Universiteit Antwerpen. In dit onderzoek wordt de ontwikkeling van de doelmatigheidsbeleving en van vaardigheden van studenten met betrekking tot het realiseren van meer inclusief onderwijs meerdere jaren gevolgd.

De student voerde een verkenning uit onder ruim tien medestudenten en opleiders, die betrokken zijn bij zijn werkplekleren. Hij kwam tot de conclusie dat verdieping op de voorbereiding op passend en meer inclusief onderwijs gewenst zou zijn en hij startte met de ontwikkeling van een rollenspel, dat theorie en

Een rollenspel voor studenten over meer inclusief onderwijs.
Een ontwerp van een student van de Hogeschool van Amsterdam.

praktijk samenbrengt. Hij zag de ROSA-themabijeenkomsten als uitgelezen mogelijkheid om het rollenspel uit te gaan voeren met medestudenten van studiejaar 1-4 en hun opleiders. Het resultaat was een ontwerp voor een interactief rollenspel waarbij kennisoverdracht over specifieke ondersteuningsvragen en het handelen van leraren centraal staan.

Het rollenspel

Bij het ontwerp van het spel is gekozen om de primaire taak van de leraar, het lesgeven, centraal te stellen. Hierbij gaat de aandacht uit naar het gebruik van activerende werkvormen tijdens het lesgeven en naar aansluiting met de praktijk van de leerlingen.

De deelnemers van de themabijeenkomst en van het spel zijn studenten en hun opleiders. De opleiders zijn twee schoolopleiders. Tijdens het rollenspel geven deelnemers workshops aan elkaar over specifieke ondersteuningsvragen zoals ADHD en ASS om zo hun kennis hiervan te vergroten of te verdiepen. Het spel bestaat uit twee typen instructiekaarten: lerarenkaarten en leerlingenkaarten. Dit zijn beschrijvingen van twee rollen in een (digitale) kaartenbak: de leraar en de leerling.

Rol van leraar en rol van leerling

Eén deelnemer aan de themabijeenkomst krijgt voor de volgende bijeenkomst de rol van leraar toegewezen, dit kan zowel een student als een opleider zijn. Voorafgaand aan de themabijeenkomst kiest deze deelnemer een specifieke ondersteuningsvraag uit een stapel lerarenkaarten en bereidt hierover een workshop voor.

De overige deelnemers krijgen de rol van leerling toegewezen. Zij krijgen voorafgaand aan de themabijeenkomst een leerlingenkaart met daarop kenmerkend gedrag dat past bij de specifieke ondersteuningsvraag waar de workshop over zal gaan.

Tijdens de bijeenkomst neemt elke deelnemer de gegeven rol aan. De deelnemer met de rol van leraar geeft de workshop, de deelnemers met de rol van leerling volgen de workshop en gedragen zich conform de kenmerkende gedragsbeschrijving op hun leerlingenkaart. Zo ervaart 'de leraar' hoe het is om 'leerlingen' in de klas te hebben met een specifieke ondersteuningsvraag en ervaren 'de leerlingen' hoe het is om met een specifieke ondersteuningsvraag in een klas te zitten. Door de kennisoverdracht en de ervaringen tijdens de

workshops doen de deelnemers concrete kennis op over specifieke ondersteuningsvragen van leerlingen.

In de spelregels is naast de wijze van uitvoeren van het spel theoretische achtergrond te vinden over specifieke ondersteuningsvragen.

Evaluatie

In 2022 heeft de student twee themabijeenkomsten geleid, waarbij twee workshops zijn uitgevoerd, één over ADHD en één over ASS. Studenten en opleiders hebben actief deelgenomen aan het rollenspel. Na afloop heeft de student mondeling geëvalueerd met de medestudenten en met de opleiders. Er was voldoende tijd om de eerste drie fasen van het VESIt- model uit te voeren.

Vanuit het perspectief van de deelnemers valt het volgende op over de opbrengsten van de themabijeenkomsten. De sfeer tijdens de rollenspelen is door de deelnemers als aangenaam ervaren. De deelnemers voelden zich goed in de gelegenheid hun eigen rol vorm te geven en iedere deelnemer voelde zich in de eigen waarde gelaten. De dubbele laag van de bijeenkomsten, de lesgevende taak of gedrag vertonen passend bij de ondersteuningsvraag noemen de deelnemers als onderscheidend van de andere themabijeenkomsten. Vooral het nabootsen van het gedrag werd als leerzaam ervaren. Ook het zelf als leerling hinder ondervinden van het gedrag van andere leerlingen wordt door de deelnemers een leerzame ervaring genoemd. Volgens de deelnemers dragen de themabijeenkomsten bij aan verdieping en het opdoen van kennis over meer inclusief onderwijs. Enkele deelnemers geven aan hun gedrag als leraar direct te hebben aangepast in de les, op basis van hun ervaringen in de workshop.

De mondelinge reacties van de deelnemers zijn terug te vinden in de volgende citaten.

Citaat, een medestudent: *"Ik vind het vooral interessant dat je informatie krijgt van twee kanten. Je speelt het gedrag na van een leerling met een specifieke ondersteuningsvraag maar je hoort het ook nog eens. Je krijgt er ook informatie over mee."*

Citaat, een medestudent: *"Ik vond het een leuke en vooral leerzame ervaring om bewust bepaald gedrag te spelen en op die manier wat meer te snappen hoe het is voor een leerling om in de les te zitten."*

Citaat, een opleider: *"Het doen van een rollenspel geeft uit zo veel perspectieven informatie en kennis. Het is gewoon heel effectief. Je krijgt de ervaring als leraar- en als leerling."*

Citaat, een opleider: *"Als de kaartenbox af is wil ik graag een exemplaar."*

In de toekomst beoogt de student meer structureel onderzoek uit te voeren door de evaluatie uit te voeren met behulp van de vragenlijst met betrekking tot ontwikkeling van de eigen vaardigheden van studenten uit het onderzoek van Karen Slot.

Op basis van de eerste ervaringen met het rollenspel kunnen we stellen, dat het spel succesvol lijkt te zijn, maar ook dat de vormgeving en inhoud van het spel aandacht behoeft, het spel is nog niet volledig uitgewerkt. De bedoeling van de student is meer instructiekaarten te ontwikkelen en een digitale kaartenbox te ontwerpen, die beschikbaar is voor de deelnemers. De voorbereiding en de uitvoering van het spel kunnen tijdrovend zijn en vragen nauwkeurige afstemming binnen de opleidingsschool en met de deelnemers. Over de inhoud van het spel zal regelmatig overleg met experts, zoals zorgcoördinatoren, noodzakelijk zijn. De evaluatie en reflectie kon vanwege tijdgebrek nog niet volledig uitgevoerd worden volgens het VESIt-model. De evaluatie op het spel is uitgevoerd door een beperkt aantal studenten op een locatie. Om tot een goed onderbouwde verdere ontwikkeling van het spel te komen is het nodig dat meer deelnemers het spel uitvoeren en evalueren. Een van de opleiders vraagt aandacht voor een goede rolbeschrijving van de begeleider van de themabijeenkomst, deze ontbreekt nog. De rolbeschrijving lijkt noodzakelijk om een veilige leeromgeving te creëren.

Voor de ROSA-opleidingsschool leidden de twee bijeenkomsten tot het herzien van de invulling en uitvoering van de themabijeenkomsten en een reflectie op de rol van de studenten.

Conclusie en aanbevelingen

In dit praktijkvoorbeeld wordt het initiatief beschreven van een student biologie van de tweedegraads opleiding van de HvA om een rollenspel te ontwikkelen voor themabijeenkomsten werkplekieren, dat bijdraagt aan het structureel meer aandacht besteden aan leerlingen met een specifieke ondersteuningsvraag. Opleidingsschool ROSA wil studenten een rijke, authentieke en specifieke leeromgeving bieden, waar reflectie, verbinding en afstemming op elkaar centraal staan (Koster & Stappers, 2019). Het initiatief van de student is door

Onderzoekend bewegen. De veranderende rol van de lerarenopleider in het samen opleiden tot reflectieve, contextbewuste onderwijsprofessionals met onderzoekend vermogen

opleidingsschool ROSA als zeer waardevol bestempeld. Enerzijds vanwege de persoonlijke betrokkenheid en de inzet van de student die leidden tot een onderscheidende werkwijze en authentieke leeromgeving tijdens themabijeenkomsten. Anderzijds vanwege de aandacht voor meer inclusief onderwijs en de concrete oefening en reflectie waardoor zowel studenten als opleiders komen tot samen leren over specifieke ondersteuningsvragen en het handelingsrepertoire van leraren. De schrijvers van dit praktijkvoorbeeld zijn van mening dat het initiatief op landelijk niveau verder verkend kan worden.

De student komt als ontwikkelaar en uitvoerder van het spel, samen met de opleiders en medestudenten, tot verschillende aanbevelingen. Het maken van het onderwijsproduct is een arbeidsintensief proces. Het product zal voortdurend geactualiseerd dienen te worden, gerelateerd aan nieuwe inzichten met betrekking tot meer inclusief onderwijs. Het verdient aanbeveling deze aanpassingen uit te voeren bij de opleidingsschool in samenspraak tussen studenten en opleiders, waarbij sprake is van wederkerig leren.

In 2022 zijn de opleiders van de school betrokken bij de themabijeenkomsten en de ontwikkeling van het spel. Vanuit het instituut heeft de begeleider van het afstudeeronderzoek een ondersteunende rol richting de student. Een aanbeveling is om binnen ROSA aan de orde te stellen of er in de toekomst tijdens de voorliggende themabijeenkomsten ook een rol voor de instituutsopleider zou kunnen zijn en welke dat zou zijn.

Verder is een aanbeveling het spel in de toekomst niet alleen in te zetten op themabijeenkomsten gekoppeld aan werkplekleren, maar ook in landelijke netwerken aandacht te besteden aan het spel, zoals in de Nederlandse 'Voorlopersgroep Samen opleiden en Professionaliseren'. Daarnaast tijdens de colleges op verschillende lerarenopleidingen in Nederland en mogelijk ook in België, dit zou bijvoorbeeld als vraag aan Velov (beroepsvereniging voor lerarenopleiders in Vlaanderen) voorgelegd kunnen worden.

Voortgang rollenspel

Het rollenspel kan een bijdrage leveren aan de verdieping van de voorbereiding van studenten op de realisatie van meer inclusief onderwijs en levert een bijdrage aan een nieuwe onderscheidende manier van werken tijdens themabijeenkomsten werkplekleren. Het spel wordt beschouwd als aanwinst voor het gezamenlijke onderwijsprogramma. Het initiatief wordt in 2022-2023 op vier verschillende schoollocaties verder uitgevoerd in een pilot. Tijdens de pilot is tijd en ruimte voor deelname en het verder ontwikkelen van het rollenspel door

Een rollenspel voor studenten over meer inclusief onderwijs.
Een ontwerp van een student van de Hogeschool van Amsterdam.

studenten en opleiders. Tenslotte wil ROSA verkennen hoe studenten zelf een meer actieve taak kunnen uitvoeren bij het verzorgen van themabijeenkomsten.

Karen Slot

Karen Slot is lerarenopleider en docent-onderzoeker bij de tweedegraads lerarenopleidingen van de Hogeschool van Amsterdam. Haar specialisatie is 'Studenten voorbereiden op de realisatie van passend en meer inclusief onderwijs' en 'Samen opleiden en professionaliseren'. Karen is bestuurslid van BiOND, vereniging voor begeleiders in het onderwijs.

k.p.m.slot@hva.nl

Björn Tolboom

Björn Tolboom is student aan de Tweedegraads Lerarenopleiding Biologie van de Hogeschool van Amsterdam. Hij werkt als (onbevoegd) docent Biologie en is LiO-stagiaire bij het Amstelveen College (opleidingsschool ROSA).

bjorntolboom@hotmail.com

Marcelle Hobma

Marcelle Hobma werkt bij de VU Lerarenacademie. Ze is al een lange periode actief als projectleider en programmamanager binnen het samen opleiden. Zij heeft (les) ervaring binnen het eerste- en tweedegraads gebied en is de spil binnen opleidingsschool ROSA. Sinds 2013 is zij nauw betrokken bij de ontwikkeling van inductie-arrangementen voor starters en sinds 2018 bij de RAP-regio Groot-Amsterdam/Zuid-Kennemerland (Talent als Docent).

Referenties

ADEF Samen Opleiden (2019). *ADEF Rollenportfolio*. Platform Samen Opleiden & Professionaliseren. Geraadpleegd op 15 juni 2022 van <https://www.platformsamenoopleiden.nl/kennisbank/adeef-rollenportfolio-samen-opleiden/>.

AOb, (2019). *Enquête vijf jaar Passend onderwijs*. Geraadpleegd op 30 augustus 2022 van https://www.aob.nl/wp-content/uploads/2019/06/Enqu%C3%A4te-vijf-jaar-passend-onderwijs_web-1.pdf.

Een rollenspel voor studenten over meer inclusief onderwijs.
Een ontwerp van een student van de Hogeschool van Amsterdam.

Crasborn, F., & Hennissen, P. (2019). *Opleidingsdidactiek: Hoe leiden we leraren op? Katern 7, Velon Kennisbasis Lerarenopleiders*.

Geraadpleegd op 30 augustus 2022 van <https://velon.nl/professionalisering/kennisbasis/>.

Korthagen, F., Melief, K., & Tigchelaar, A. (2002). *De didactiek van praktijkrelevant opleiden*. (EPS; No. 11). EPS.

Koster, B., & Stappers, J. (2019). *Het transformatorhuisje. Inzichten en methodieken voor het opleiden van aanstaande leraren op de werkplek*. Platform Samen Opleiden & Professionaliseren. Geraadpleegd op 30 augustus 2022 van <https://www.platformsamenopleiden.nl/blog/2019/12/02/publicatie-het-transformatorhuisje-inzichten-en-methodieken-voor-het-opleiden-van-aanstaande-leraren-op-de-werkplek/>.

Ledoux, G., & Waslander, S. (m.m.v. Eimers, T.) (2020). *Evaluatie passend onderwijs. Eindrapport Mei 2020*. Kohnstamm Instituut. Geraadpleegd op 15 juni 2022 van <https://evaluatiepassendonderwijs.nl/wp-content/uploads/2020/05/Eindrapport-evaluatie-passend-onderwijs-2020.pdf>.

Pameijer, N., Van Beukering, T., Zandbergen, A., & Van der Wulp, M. (2012). *Handelingsgericht werken in het voortgezet onderwijs (1ste editie)*. ACCO.

United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization & Ministry of Education and Science Spain. (1994, 7-10 juni). *The Salamanca Statement and Framework for action on special needs education*. Geraadpleegd op 19 juni 2022 van <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000098427>.